

USLUBIY INDIVIDUALLIK VA OBRAZ YARATISH MAHORATI

Mo‘minova Shohida

Alisher Navoiy nomidagi o‘zbek tili va adabiyoti universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada badiiy adabiyotda yozuvchining uslubiy individualligi va obraz yaratish mahorati o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Yozuvchining o‘ziga xos uslubi qanday tarzda badiiy obrazlar tizimida namoyon bo‘lishi, individual uslubning shakllanish omillari va bu jarayonda tilning badiiy-tasviriy vositalaridan foydalanish mahorati o‘zbek adabiyotshunosligi va jahon adabiyoti nazariyasi namunalari asosida yoritiladi. Maqolada, shuningdek, uslub va obraz mutanosibligi masalasiga alohida e‘tibor qaratilgan, bu ikki hodisaning yaxlit badiiy-estetik tizim sifatida namoyon bo‘lish xususiyatlari ochib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *uslub, individual uslub, badiiy obraz, obraz yaratish mahorati, badiiy tasvir, poetika, xarakter, til vositalari, psixologizm, tipiklashtirish.*

Kirish

Badiiy adabiyot — inson ruhiyati, jamiyat hodisalari va borliqni so‘z san‘ati orqali aks ettiruvchi murakkab estetik hodisadir. Har bir yozuvchining ijodiy dunyoqarashi, hayotiy tajribasi va badiiy tafakkur tarzi uning asarlarida o‘ziga xos uslub — individual yozuv manerasi shaklida namoyon bo‘ladi. Uslub muammosi adabiyotshunoslikning eng murakkab va bahsli masalalaridan biri bo‘lib, u nafaqat tilshunoslik, balki estetika, psixologiya va falsafa fanlari bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Adabiyotshunoslikda uslub muammosi uzoq tarixga ega. Antik davr ritorikasidan boshlab, uslub insonning ichki mohiyatini ifodalovchi hodisa sifatida talqin etib kelingan, bu fikr bugungi kunga qadar o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Zamonaviy adabiyotshunoslikda esa uslub tushunchasi nafaqat til vositalarining yig‘indisi, balki yozuvchining dunyoni badiiy idrok etish tizimi sifatida talqin etiladi. Bu tizim yozuvchining shaxsiy tajribasi, milliy mansubligi, davr ruhi va ijodiy izlanishlari ta‘sirida shakllanadi hamda uning barcha asarlarida ma‘lum bir izchillik bilan namoyon bo‘ladi.

Uslubiy individuallik masalasi bevosita obraz yaratish mahorati bilan bog‘liq holda o‘rganilishi lozim, chunki yozuvchining uslubi eng avvalo uning qahramonlar tasvirida, xarakterlar ochilishida va badiiy obrazlar tizimini yaratishdagi mahoratida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Obraz — badiiy asarning markaziy unsuri bo‘lib, unda yozuvchining g‘oyaviy-badiiy niyati, dunyoqarashi va uslubiy o‘ziga xosligi mujassamlashadi. Shu bois mazkur mavzu adabiyotshunoslik fanida doimiy dolzarblik kasb etadi va uni har tomonlama, tizimli tarzda o‘rganish zarurati mavjud.

Mazkur maqolaning maqsadi — uslubiy individuallik tushunchasining mohiyatini ochib berish, uning shakllanish omillarini aniqlash hamda bu individuallikning obraz yaratish jarayonida qanday konkret shakllarda namoyon bo‘lishini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida o‘zbek va jahon adabiyoti namunalaridan foydalanilib, nazariy xulosalar amaliy misollar bilan asoslab beriladi.

1. Uslub va individual uslub tushunchasining nazariy asoslari

Adabiyotshunoslikda "uslub" tushunchasiga turlicha yondashuvlar mavjud. Keng ma'noda uslub — yozuvchining g'oyaviy-badiiy niyatini ifodalash uchun tanlagan til vositalari, kompozitsion yechimlar va tasvir usullarining o'ziga xos yig'indisidir. Tor ma'noda esa uslub muayyan asar yoki ijodkorning nutqiy-badiiy xususiyatlarini anglatadi.

Rus va o'zbek adabiyotshunosligida uslub nazariyasi V.V. Vinogradov, M.M. Baxtin kabi olimlarning ilmiy merosiga tayanadi. Ular uslubni yaxlit badiiy tizim, ya'ni matnning barcha qatlamlarini — leksik, sintaktik, kompozitsion darajalarni — o'zida birlashtiruvchi struktura sifatida ko'rib chiqqanlar. O'zbek adabiyotshunosligida esa uslub muammosi Izzat Sulton, G'ulom Karimov, Ozod Sharafiddinov kabi olimlarning tadqiqotlarida chuqur yoritilgan bo'lib, ular milliy adabiyot namunalari asosida uslub nazariyasini boyitganlar.

Individual uslub — yozuvchining boshqa ijodkorlardan farqlanuvchi, faqat unga xos bo'lgan badiiy-estetik "qo'l izi"dir. U quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

- so'z tanlash va uni badiiy kontekstda qo'llash mahorati;
- gap qurilishi, sintaktik konstruksiyalarning o'ziga xosligi;
- tasvir vositalari (metafora, o'xshatish, epitet, ramziy ifodalar)ning takrorlanuvchan tizimi;
- kompozitsion tuzilma va syujet qurish tamoyillari;
- muallif nuqtai nazarining asarga singdirilish tarzi;
- ritm va ohangdorlik xususiyatlari, ayniqsa she'riy va nasriy asarlarda.

Individual uslub tasodifiy hodisa emas — u yozuvchining dunyoqarashi, badiiy tafakkuri, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga munosabati, shuningdek, o'sib-ulg'aygan muhiti va ijtimoiy tajribasi asosida shakllanadi. Shu bilan birga, individual uslub statik hodisa emas — u yozuvchining ijodiy taraqqiyoti davomida rivojlanib, boyib boradi va turli davrlarda turlicha jilolar kasb etishi mumkin.

2. Obraz va obraz yaratish jarayonining mohiyati

Badiiy obraz — yozuvchi tomonidan voqelikni umumlashtirib, konkret-hissiy shaklda ifodalashning natijasidir. Obraz orqali muallif hayotiy haqiqatni badiiy haqiqatga aylantiradi, ya'ni real hodisalarni tipiklashtirilgan, estetik qiymatga ega bo'lgan shaklda qayta yaratadi. Obraz nafaqat qahramon obrazini, balki tabiat, davr, jamiyat obrazlarini ham qamrab oladi, biroq markaziy o'rinni inson obrazi — xarakter egallaydi.

Obraz yaratish jarayoni bir necha bosqichdan iborat:

- Kuzatish va idrok etish — yozuvchi hayotiy materialni to'playdi, kuzatadi, ichki dunyosida qayta ishlaydi. Bu bosqichda yozuvchining hayotiy tajribasi, kuzatuvchanligi muhim rol o'ynaydi.
- Badiiy tasavvur ishga tushishi — to'plangan taassurotlar ijodiy fantaziya orqali yangi sifat kasb etadi. Aynan shu bosqichda real prototiplar badiiy obrazga aylanadi.
- Tipiklashtirish — muayyan xususiyatlar umumlashtirilib, ijtimoiy-psixologik mazmun kasb etadigan xarakterga aylantiriladi. Bu jarayonda individual va umumiy, xususiy va tipik xususiyatlar uyg'unlashadi.

- Badiiy shakllantirish — til vositalari, kompozitsion usullar yordamida obraz asar matnida jonlantiriladi. Bu bosqich aynan yozuvchi uslubining eng yorqin namoyon bo'lish maydonidir.

Bu bosqichlarning har biri yozuvchi mahoratini talab qiladi, biroq ayniqsa so'nggi bosqich — badiiy shakllantirish jarayoni uslubiy individuallikning bevosita ko'rinish maydoni hisoblanadi. Zero, bir xil hayotiy materialdan foydalangan holda ham har bir yozuvchi mutlaqo boshqacha, betakror obraz yarata oladi — bu esa aynan uslub omilining natijasidir.

3. Uslubiy individuallikning obraz yaratishdagi namoyon bo'lish shakllari

Yozuvchining individual uslubi obraz yaratish jarayonida quyidagi jihatlarda o'z ifodasini topadi.

3.1. Portret chizish mahorati

Har bir yozuvchi qahramon tashqi qiyofasini tasvirlashda o'ziga xos usulga ega. Ba'zi ijodkorlar batafsil, detallarga boy portret beradi, boshqalari esa bir-ikki xarakterli shtrix orqali obrazni chizadi. Masalan, o'zbek adabiyotida Abdulla Qodiriy qahramonlar portretini ichki ruhiy holat bilan uyg'unlashtirib beradi, bu esa uning uslubiy o'ziga xosligini tashkil etadi. "O'tkan kunlar" romanidagi Otabek va Kumush obrazlari tasvirida tashqi go'zallik ichki poklik va ma'naviy yuksaklik bilan uzviy bog'lab beriladi, bu esa yozuvchi uslubining muhim belgisidir.

3.2. Nutq individuallashtirish

Qahramon nutqi orqali uning ijtimoiy kelib chiqishi, ma'lumoti, xarakteri ochiladi. Mahoratli yozuvchi har bir qahramonga o'ziga xos nutqiy uslub — leksik boylik, intonatsiya, so'zlashuv tarzini beradi, natijada qahramonlar bir-biridan aniq farqlanadi. Abdulla Qahhorning hikoyalarida qahramonlar nutqidagi mahalliy shevaga xos so'zlar, xalq maqollari va ibora boyligi ularning ijtimoiy qiyofasini yanada ochiq va ishonarli qilib ko'rsatadi.

3.3. Ichki monolog va psixologik tahlil

XX asr o'zbek va jahon nasrida ichki kechinmalarni ochishning turli usullari (ichki monolog, "oqim ong" texnikasi, retrospektiya) yozuvchi uslubining muhim ko'rsatkichi hisoblanadi. Bu usul orqali obraz nafaqat tashqi harakatlari, balki ruhiy dunyosi bilan ham chuqur ochiladi. Oybekning "Navoiy" romanida bosh qahramonning ichki kechinmalari, ijodiy iztiroblari psixologik tahlil vositasida chuqur yoritilgan bo'lib, bu yozuvchi mahoratining yuksak namunasidir.

3.4. Badiiy tasvir vositalaridan foydalanish

Metafora, o'xshatish, ramz, epitet, giperbola kabi vositalarning tanlanishi va qo'llanish chastotasi yozuvchi uslubining o'ziga xos "imzosi"dir. Ayrim ijodkorlar ramziy-falsafiy tasvirga moyil bo'lsa, boshqalari real-tasviriy uslubni afzal ko'radi. Cho'lpon ijodida ramziy obrazlar va yuksak lirizm ustuvorlik qilsa, Oybek ijodida real-tarixiy tasvir va keng qamrovli epik uslub yetakchilik qiladi.

3.5. Kompozitsion yechim va syujet qurish tamoyili

Obraz yaratish mahorati nafaqat alohida qahramon tasvirida, balki butun asar kompozitsiyasida ham namoyon bo'ladi. Qahramonlarning o'zaro munosabati, ularning

syujet rivojidadagi o'rni, konflikt tizimi — barchasi yozuvchining badiiy tafakkur tarzini, ya'ni uslubini aks ettiradi. Ba'zi yozuvchilar chiziqli, izchil syujet qurishga moyil bo'lsa, boshqalari retrospektiv yoki parallel syujet chiziqalaridan foydalanadi — bu tanlov ham uslubiy individuallikning ko'rinishidir.

4. Uslub va obraz mutanosibli: yaxlit badiiy tizim sifatida

Uslub va obraz — bir-biridan ajralmas hodisalardir. Obrazsiz uslub mavhum, uslubsiz obraz esa jonsiz bo'lib qoladi. Yozuvchi mahorati aynan shu ikki unurni uyg'un tarzda birlashtira olishida namoyon bo'ladi. Yuksak badiiy mahorat namunalarida uslub obrazga xizmat qiladi, obraz esa uslubning konkret ifodachisiga aylanadi.

Shuningdek, obraz yaratish mahorati yozuvchining milliy o'ziga xoslikni umuminsoniy g'oyalar bilan uyg'unlashtira olish qobiliyatida ham ko'rinadi. Milliy urf-odatlar, mentalitet, tarixiy sharoit obrazlar tizimiga singdirilganda, asar nafaqat badiiy, balki etnografik-madaniy ahamiyat ham kasb etadi. Bu jihat, xususan, tarixiy mavzudagi asarlarda — Odil Yoqubovning "Ulug'bek xazinasini", Pirimqul Qodirovning "Yulduzli tunlar" kabi romanlarida yaqqol ko'zga tashlanadi, bunda tarixiy shaxslar obrazi milliy ruh va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligida gavdalandiriladi.

Bundan tashqari, uslub va obraz mutanosibli zamon bilan ham bog'liq. Har bir davr adabiyoti o'ziga xos uslubiy izlanishlar va obrazlar tizimini yaratadi. Masalan, XX asr boshidagi jadid adabiyoti vakillari ijodida ma'rifatparvarlik g'oyalari asosida yangi ijtimoiy obrazlar — ma'rifatli yoshlar, jaholat qurboni bo'lgan ayollar obrazi yaratildi, bu esa davr uslubining ijtimoiy-badiiy ifodasi edi.

5. Zamonaviy adabiyotshunoslikda muammoning o'rganilish holati

Zamonaviy adabiyotshunoslik fanida uslub va obraz masalasi struktur-semiotik, psixologik va qiyosiy-tipologik metodlar asosida o'rganilmoqda. Tadqiqotchilar yozuvchi uslubini matn lingvistikasi nuqtai nazaridan tahlil qilish bilan birga, uning obrazlar tizimidagi badiiy-falsafiy mazmunini ham ochib berishga harakat qilmoqdalar.

Bugungi kunda kompyuter lingvistikasi va korpus tahlili usullari ham yozuvchi uslubini o'rganishda qo'llanilmoqda — bu orqali muallifning leksik tanlovi, sintaktik konstruksiyalarni qo'llash chastotasi statistik jihatdan tahlil qilinmoqda. Bu yondashuv an'anaviy adabiyotshunoslik metodlarini to'ldiruvchi zamonaviy vosita sifatida ahamiyatlidir.

Shu bilan birga, uslub va obrazni alohida-alohida emas, balki yaxlit badiiy-estetik tizim sifatida tadqiq etish zarurati saqlanib qolmoqda, chunki faqat kompleks yondashuvgina yozuvchi ijodini har tomonlama va chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, uslubiy individuallik va obraz yaratish mahorati badiiy ijodning ikki muhim, ammo bir-biri bilan chambarchas bog'liq jihatidir. Yozuvchining o'ziga xos uslubi eng yorqin tarzda uning qahramonlar tasviridagi, nutq individuallashtirishdagi, psixologik tahlildagi va badiiy tasvir vositalaridan foydalanishdagi mahoratida namoyon bo'ladi. Obraz yaratish jarayoni esa uslubning amaliy ifodasi, uning badiiy matnda jonlanish shaklidir.

5-Iyul, 2026-yil

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, yuksak badiiy mahorat namunalari aynan uslub va obrazning uyg'un birligida yuzaga keladi. Yozuvchi qanchalik o'ziga xos uslubga ega bo'lsa, uning yaratgan obrazlari shunchalik yorqin, ishonarli va unutilmas bo'ladi. Shu bois adabiyotshunoslik fanida bu ikki hodisani birgalikda, yaxlit tizim sifatida o'rganish yozuvchi ijodini chuqur va har tomonlama tahlil qilish imkonini beradi, shuningdek, adabiy ta'lim jarayonida ham muhim ilmiy-uslubiy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sulton I. Adabiyot nazariyasi. — Toshkent: O'qituvchi.
2. Karimov G'. Uslub va mahorat masalalari. — Toshkent: Fan.
3. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. — Toshkent: Sharq.
4. Vinogradov V.V. О языке художественной литературы. — Moskva.
5. Baxtin M.M. Вопросы литературы и эстетики. — Moskva.
6. Qodiriy A. O'tkan kunlar. — Toshkent: Sharq.
7. Oybek. Navoiy. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
8. Yoqubov O. Ulug'bek xazinası. — Toshkent: Sharq.

Global
Science
Publication